

ВІДГУК

на дисертацію *Бондаренко Тетяни Сергіївни*
на тему «**Теоретичні і методичні засади моніторингу професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів**»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю забезпечення відповідності системи освіти запитам українського суспільства, потребам сучасного ринку праці та необхідністю надання закладами вищої освіти якісних освітніх послуг. Як слушно зазначає авторка, що якість вищої освіти та її забезпечення в Україні, в умовах сьогодення, набула особливої актуальності. Крім того, Т. С. Бондаренко констатує, що в Україні було здійснено системні заходи для розв'язання зазначеної проблеми, зокрема, створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, затверджено нові її стандарти та ін. Ми також, погоджуємося із твердженням, що і вища професійна освіта переходить на новий якісний рівень, ґрунтуючись на вимогах компетентнісного підходу. У зв'язку із зазначеним, авторка зазначає, що вибір саме компетентнісного підходу, як системостворювального чинника розвитку системи вищої професійно-педагогічної освіти, передбачає переосмислення підґрунтя забезпечення її якості. Безпосередньо, дисертантка актуалізує проблему проектування системи внутрішнього забезпечення якості освіти на оновленій інформаційній базі, яку має забезпечувати сучасний моніторинг – моніторинг сформованості професійної компетентності випускників закладу вищої освіти. У цьому зв'язку заслуговує на увагу складена авторкою схема педагогічної системи й визначення в ній місця моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів (Рис. 2.1., С. 144 дисертації; Рис. 1., С. 19 автореферату).

Означена проблема набуває особливої актуальності в умовах переорієнтації системи освіти із знаннєвої парадигми надання освітніх послуг на компетентнісно-орієнтовану.

Ми цілком підтримуємо точку зору авторки, яка зазначає, що необхідно розробити якісно новий сучасний інструментарій для діагностування сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, який буде побудований на компетентнісній основі й враховувати міжфахову природу їх компетентності – інженерну та педагогічну, яка значно ширша, ніж традиційні підходи до оцінювання якості освіти і для діагностування якої необхідне використання сукупності критеріїв, а також і відповідних методів та засобів, зокрема ІТ. Авторка підкреслює, що професійна компетентність майбутніх інженерів-педагогів як складне, багатоаспектне та інтегроване педагогічне явище набуває додаткові різноманітні, а інколи й протилежні риси в результаті синергетичного ефекту взаємодії, взаємозумовленості та взаємовпливу двох складових їх підготовки – інженерної та педагогічної – у специфічній інтегративній галузі вітчизняної професійної освіти – інженерно-педагогічній. Т. С. Бондаренко спираючись на нормативні документи зазначає, що професійна діяльність інженера-педагога включає професійно-інженерну та професійно-педагогічну складові (С. 76 дисертації) й обґрунтовує, що саме зазначена риса обумовлює розробку й обґрунтування принципово нової системи внутрішнього забезпечення якості вищої професійно-педагогічної освіти, де моніторинг професійної компетентності фахівця взагалі й майбутніх інженерів-педагогів зокрема є її інформаційним підґрунтям та найважливішою складовою. Авторка підкреслює необхідність розбудови якісно нової інтегрованої системи компетентнісного моніторингу.

Нам імponує, що під час вивчення стану дослідженості питання теоретико-методичного розв'язання проблеми моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів Тетяною Сергіївною було використано певну систематизацію та здійснено аналіз наукових джерел. Підкреслимо, що було опрацьовано 921 джерело, серед яких 101 – іноземними мовами! Тобто, ґрунтовність виконання дослідження підкреслюється тим, що авторкою глибоко проаналізовано праці українських і зарубіжних дослідників, предметом наукового пошуку в яких були різні

аспекти становлення та розвитку моніторингу якості освіти, у тому числі й питання моніторингу професійної компетентності фахівців та питання моніторингу у сфері інженерно-педагогічної освіти. Обумовлено необхідність переходу від моніторингу знань і вмінь до моніторингу сформованості професійної компетентності випускників закладів вищої педагогічної освіти (С. 73 дисертації). Така систематизація та широкий спектр вивчення питання дали підставу авторці виявити суперечності, що характеризують сучасний освітній простір закладів вищої освіти, які здійснюють інженерно-педагогічну підготовку в Україні на нормативно-організаційному, концептуальному та теоретико-методичному рівнях. Саме на розв'язання означених суперечностей й спрямоване дисертаційне дослідження. Таким чином, актуальність наукового пошуку не викликає сумнівів, а тема дисертаційного дослідження Т. С. Бондаренко – є актуальною і своєчасною. Наголосимо, що нам імponує обґрунтовані авторкою об'єктивні передумови дослідження, які спираються на низку виділених суперечностей, що і підсилює актуальність і своєчасність обраної теми дисертаційного дослідження.

Підкреслимо, що вищезазначене обумовило формулювання мети дослідження та її декомпозицію у завданнях. Розв'язання завдань й досягнення мети знайшли своє відображення у з п'яти розділах дисертаційної роботи, кожний із яких деталізовано на сутнісно виділені підрозділи. Зазначимо, що такий розподіл всебічно розкриває окреслену авторкою проблему й дає повне уявлення про зміст дослідження. Закцентуємо, що поставлені завдання розв'язано, а мету дослідження досягнуто.

Дисертаційне дослідження має зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Української інженерно-педагогічної академії з таких тем: «Теоретичні та методичні засади побудови системи моніторингу якості професійної підготовки фахівців» (державний реєстраційний номер 0118U003126) і «Теоретико-методичні засади підвищення кваліфікації

працівників системи освіти у сфері інтелектуальної власності» (державний реєстраційний номер 0119U101770), а також проєкту «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні (PAGOSTE)» 609536-EPP-1-2019-1-DE-EPPKA2-SBHE-SP, що фінансується ЄС в межах програми Європейський інструмент сусідства (Erasmus+: KA2 SBHE), і проєкту «Зміни педагогічних факультетів та університетів у XXI столітті», що реалізується за підтримки Чеської агенції розвитку. Також, тему дисертації затверджено вченою радою Української інженерно-педагогічної академії (протокол № 11 від 29 березня 2016 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційному дослідженні Т. С. Бондаренко, на наш погляд, логічно та чітко визначено науковий апарат: сформульовано мету, яка знайшла декомпозицію у восьми завданнях, виділено об'єкт, предмет дослідження, ґрунтовно описано концепцію дослідження. Нам імпонує розкриття концептуальних основ дослідження, науково-теоретичних засад та особливостей моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. А саме: авторкою їх обґрунтовано на методологічному, теоретичному, методичному та практичному рівнях з урахуванням мети дослідження (С. 28-31 дисертації, С 5-6 автореферату).

Рецензоване дисертаційне дослідження Т. С. Бондаренко відрізняється логікою викладення матеріалу. Зазначимо, що розділі дисертації присвячені описанню результатів наукових пошуків авторки й розкривають зміст розв'язання виділених на початку дослідження завдань та означених суперечностей. Крім того, необхідно підкреслити, що виділена загальна гіпотеза дослідження та її відображення у часткових гіпотезах була повністю підтверджена. У зв'язку із зазначеним на окреме схвалення заслуговує застосований комплекс методів дослідження. За допомогою яких і було здійснено перевірку висунутої гіпотези, розв'язано поставлені завдання та

досягнуто мету дослідження. Зокрема, нам імпонує використаний для кількісного та якісного аналізу експериментальних даних t-критерій Стьюдента й для якісного аналізу засобів діагностики моніторингу – коефіцієнт кореляції Пірсона.

Таким чином, під час оцінки змісту і завершеності роботи можна зробити висновок, що стан розв'язання окресленої проблеми та описання отриманих результатів відповідає чинним вимогам до написання дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів дисертаційного дослідження. До найголовніших наукових результатів, що отримано дисертанткою особисто можна віднести те, що уперше на засадах інтеграції системного, аксіологічного, компетентнісного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного підходів здійснено системне та контекстне розв'язання проблеми моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, результатом якого є його теоретичні та методичні засади. Зазначене дало змогу авторці розробити й теоретично обґрунтувати теоретичні засади, концепцію та модель системи моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.

Як позитивне надбання, що заслуговує на схвалення, необхідно підкреслити, що у дисертаційній роботі Т. С. Бондаренко удосконалено поняттєво-категоріальний апарат дослідження, що здійснено шляхом уточнення та конкретизації змісту та обсягу поняття «моніторинг сформованості професійної компетентності майбутнього інженера-педагога»; удосконалення здійснено на основі побудови родо-видової мережі поняття «спостереження» (рис. 1.1. дисертації) та формування відповідних гіперо-гіпонімічних відношень у терміносистемі педагогіки, що потребує окремого схвалення. Наприклад, нам імпонує, що для визначення сутності ключових дефініцій дослідження авторкою використано системний підхід до термінології, який забезпечує виокремлення всіх одиниць, що утворюють

систему, і відношення між словами і групами слів на основі спільності або протилежності їх значень (С. 62 дисертації). Також, підкреслимо значущість аналізу історії появи поняття «моніторинг» й порівняння виникнення цього поняття із появою поняття «вчений» та виділення загальних тенденцій в інноваційній сфері вищої освіти (С. 46-48 дисертації). Зазначені аспекти дозволили авторці дістатися висновку про цілком закономірну появу нового інноваційного механізму забезпечення якості освіти – педагогічного моніторингу та обґрунтувати його сутність і характеристику. Такий же підхід простежується і під час аналізу авторкою процесу імплементації компетентнісного підходу в освіті та виділенні його сутнісних характеристик (С. 71-72 дисертації), формулюванні змісту поняття «концепція» (С. 121 дисертації) та поняттєво-категоріального апарату Концепції системи моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів (С. 123 дисертації).

Підкреслимо новизну та науково-практичну значущість таких отриманих наукових результатів: концепцію та концептуальну модель системи моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів, яка складається зі цільово-методологічного, змістовного, суб'єктно-діяльнісного та аналітико-оцінного блоків і забезпечує єдність та узгодженість мети, методологічних підходів і принципів, завдань і змісту, методів і засобів, критеріїв і показників оцінювання результатів формування професійної компетентності, а також і етапів моніторингу. Детальне їх описання представлено у другому розділі дисертаційної роботи, зокрема використання технології педагогічного моделювання дозволив авторці створити модель моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів (Рис. 2.2, С. 154 дисертації; Рис. 2., С. 18 автореферату), яка також заслуговує на схвалення.

На наше глибоке переконання до наукової новизни та значущих результатів дослідження необхідно віднести виділення авторкою групи концептуальних умов проведення моніторингу (С. 162-164 дисертації).

Необхідно відмітити й обґрунтування Т. С. Бондаренко організаційно-методичну систему моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів як важливу підсистему педагогічної системи закладу вищої освіти, чому присвячено третій розділ дисертаційної роботи. Акцентуємо на слушному виділенні авторкою: складових організаційно-методичної системи моніторингу (Рис. 3.1., С. 171 дисертації) та структури діяльності інженера-педагога з точки зору його професійної компетентності (Рис. 3.3., С. 199 дисертації). Четвертий розділ розкриває методики діагностування сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. У ньому заслуговує на акцентування те, що для оцінювання однієї зі шкал ціннісно-мотиваційного компонента – індексу задоволеності - запропоновано методику виділення латентних змінних. Крім того, підкреслимо значущість складеної авторкою трирівневої моделі побудови індексу задоволеності студентів (Рис. 4.1., С. 283 дисертації).

Окремого розгляду заслуговує описання особливостей, організація й проведення експериментальної перевірки організаційно-методичної системи моніторингу сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів. Для проведення експериментальної перевірки Т. С. Бондаренко чітко сформульовано мету, завдання та визначено об'єкт експерименту, розкрито його етапи. Зазначимо, що експеримент проводився впродовж 2015-2019 рр., охоплював п'ять етапів. В експерименті брали участь 668 здобувачів освіти Української інженерно-педагогічної академії. Також, було залучено 328 здобувачів освіти із інших закладів вищої освіти. Ми підкреслюємо грамотність організації та проведення експериментальної перевірки. Акцентуємо на тому, що було визначено необхідний обсяг репрезентативної вибірки та однорідність груп учасників експерименту за роками. Крім того, для діагностування рівня сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів було використано кваліметричний підхід й створено факторно-критеріальну модель (таблиця 1, С. 26 автореферату, таблиця 5.8, С. 390 дисертації). У роботі ґрунтовно

описані результати, достовірність отриманих експериментальних даних були підтверджені належним чином. Статистичний аналіз експериментальних даних підтвердив статистичну значущість різниць між отриманими значеннями сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.

Значення отриманих результатів для науки і практичного їх використання. Матеріали та результати дисертаційного дослідження мають певну наукову і практичну цінність. Необхідно підкреслити практичне значення наукових продуктів дисертаційного дослідження, яке полягає в тому, що основні результати дослідження впроваджено в професійну підготовку майбутніх інженерів-педагогів. Зокрема, це сукупність положень щодо забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти; навчально-методичний комплекс; конспекти лекцій та ін. Заслуговує на увагу, що на електронні навчальні посібники із дисциплін «Захист даних в комп'ютерних мережах», «Комп'ютерні технології навчання» отримано свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Як ґрунтовне надбання, необхідно окремо відмітити, авторські методики моніторингу сформованості окремих компонентів професійної компетентності, одна з яких захищена патентом України на корисну модель. Зазначені методики можуть бути використані при обґрунтуванні відповідних систем моніторингу для фахівців різних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дослідження відображено в 48 публікаціях, з них 22 одноосібних, у тому числі: 1 монографія; 1 розділ в колективній монографії; 2 навчальних посібника; 13 статей – у провідних періодичних фахових виданнях України, 13 розміщених у міжнародних наукометричних базах; 1 патент на корисну модель; 4 статті – у зарубіжних періодичних виданнях; 18 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій (з яких включено до наукометричної бази Scopus), 3 конспекти лекцій; 2 авторських свідоцтва; 3 статті – в інших виданнях. Авторкою належним

чином відображено особистий внесок здобувача в опублікованих спільно з іншими авторами працях. Підкреслимо, що здобувачкою здійснено необхідну апробацію результатів дослідження. Безпосередньо, результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти, про що свідчать відповідні довідки, та шляхом доповіді на конференціях різного рівня. Отже, було дотримано чинних вимог щодо апробації та опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів.

Автореферат відповідає чинним вимогам та відображає основний зміст дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та певні зауваження щодо дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Тетяни Сергіївни Бондаренко, звертаємо увагу на деякі дискусійні питання. А саме:

1. На наш погляд, обґрунтовуючи актуальність дослідження необхідно б було враховувати те, що концептуальні зміни у системі освіти України значною мірою обумовлені європейським вектором розвитку нашої країни. У цьому зв'язку, вважаємо, що доцільним було б зробити посилання, наприклад, на Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти тощо.

2. Нами акцентувалося, що Тетяною Сергіївною опрацьована велика кількість наукових джерел: 921 найменування, з яких – 101 іноземними мовами. Разом із тим, вважаємо, що логічним було б у такому разі при аналізі сучасного стану досліджуваної проблеми розглянути успішні практики створення систем моніторингу у європейській спільноті, тим більше, що рецензоване дослідження виконувалося і у межах низки міжнародних проєктів.

3. У дисертаційній роботі використано кваліметрічний підхід та розроблено факторно-критеріальну модель. Але, вважаємо, що глибина опису властивостей якості, що продемонстрована на прикладі оцінювання якості електронних освітніх ресурсів (додаток X), потребує використання множини взаємопов'язаних факторно-критеріальних моделей. Нажаль, у

дисертації немає опису процедури застосування множини таких моделей для розрахунку інтегрального показника якості формування професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.

4. Дисертанткою запропоновано систему критеріїв і показників оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів у системі вищої освіти, яка охоплює всі сфери їх професійної діяльності та у відповідності з суб'єктно-діяльнісним підходом і положеннями нормативних документів, у яких задекларована інституалізація компетентнісного підходу, враховує їх особистісні якості в ряду обраних компонентів. У такому разі, на нашу думку, логічно було б додати до переліку методологічних підходів, що є основою реалізації дослідження, андрагогічний підхід. Також, вважаємо, що зазначену систему критеріїв і показників можна було б включити до наукової новизни, що уперше теоретично обґрунтовано та розроблено й приділити їй увагу в тексті автореферату.

5. Вважаємо незрозумілим те, що публікації Т. С. Бондаренко (у списку використаних джерел за номером 29, 32, 36) віднесено до переліку опублікованих праць апробаційного характеру, хоча кожна із зазначених статей має обсяг 8 сторінок і включена до певного періодичного видання (збірка статей за результатами доповіді на конференціях), також, це було б доцільним ураховуючи і те більше, що всі ці статті включено до наукометричної бази Scopus.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного Т. С. Бондаренко дисертаційного дослідження.

Загальна оцінка дисертації, висновок про відповідність дисертації, встановленим вимогам та можливість присудження наукового ступеня.
На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Бондаренко Тетяни Сергіївни на тему *«Теоретичні і методичні засади моніторингу професійної компетентності майбутніх інженерів-педагогів»*

